

отечественных и зарубежных исследователей.

Ключевые слова: жанр, репортаж, трансформация, журналистское расследование, вариативность, интервью.

A. IVASCHUK

TRANSFORMATION OF GENRES AND PROBLEM OF THEIR IDENTIFICATION IN THEORY AND PRACTICE

The article investigates the transformation of genres, identifies their problems in theory and in practice, based on the research of domestic and foreign researchers.

Key words: the genre, reporting, transformation, investigative journalism, variability, interviews.

УДК: 821.112.2.09.811.112.2'23

Мирослава КОЛОДІЙ

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ У СУЧАСНІЙ КОГНІТИВІСТИЦІ

Стаття присвячена дослідженню концепту як одного з ключових лінгвістичних понять. Пропонується характеристика різних підходів до визначення поняття «концепт», розглядається роль концепту в формуванні національної концептосфери.

Ключові слова: концепт, концептосфера, когнітивізм.

Вивчення взаємодії мисленнєвих когнітивних і мовних чинників у процесах вербалізації комунікативних одиниць і текстів є, на думку С. Нікітіна, важливим завданням сучасної лінгвістики, психолінгвістики та теорії мовленнєвої діяльності [9, с. 30]. Дослідження знань, що використовуються у процесі мовного спілкування, є актуальним напрямом когнітивних студій. **Метою** цієї статті є проаналізувати різні підходи до визначення концептуальної організації знань в ході комунікації, розглянути поняття «концепт» і визначити його місце у формуванні національної концептосфери.

У когнітивній лінгвістиці ментальні процеси не лише базуються на презентаціях, але й відповідають певним процедурам

– “когнітивним обрахункам” [22, с. 305]. Когнітологія вивчає такі проблеми, як: виявлення структур представлення різних типів знання, способи концептуальної організації знань у процесах породження і формування мовних повідомлень та їхньої подальшої інтерпретації [19, с. 7].

Концепт у сучасній лінгвістиці розглядають у межах антропоцентричної парадигми, завдяки чому його дослідження ґрунтується на основі когнітивної лінгвістики, з одного боку, та на основі лінгвокультурології, а саме етнолінгвістики, – з іншого. Когнітивна лінгвістика витлумачує концепт як одиницю когніції, культури та світосприйняття етносу. Дослідження концепту найбільш повно можна провести лише лінгвістичними засобами, оскільки він має складну структуру, зумовлену його формуванням на різних рівнях свідомості людини: індивідуальному, соціокультурному та гендерному. Об’єднуючись, концепти утворюють концептосферу – частину концептосистеми, що позначає певну галузь об’єктивної реальності.

Концептуальна картина світу репрезентується мовною картиною світу та має певні особливості. Крім універсальної картини світу, спільної для всіх людей, виокремлюються національно-мовна картина світу, що репрезентує світосприйняття етносу, його традиції та культурні норми, його світогляд на взаємовідношення людини і навколишнього світу; індивідуальна мовна картина світу, що вербалізує знання та досвід людини про світ на основі її особистих властивостей, внутрішнього світу, психологічно-когнітивних процесів; гендерноспецифічна мовна картина світу. Репрезентуючи когнітивний простір індивідуума, всі зазначені мовні картини світу взаємодіють і взаємовпливають. У цьому просторі концепти моделюються у фрейми, що створюють певну структуру, впорядковуючи концептосистему. Як відомо, наше уявлення про світ детерміновано національною культурою, особливостями соціалізації, особистим і суспільним дійством, системою накопичених знань. Результати про знання і взаємодії з навколишнім світом виражаються в певній концептуальній системі – національній концептосфері – сукупності концептів нації, репрезентуємих за допомогою національної мови.

Концептуальна система носіїв мови, являє собою систему інформації, що узагальнює знання про світ. Основною одиницею

концептуальної системи є концепт, ментальна сутність, “квант” знання, що бере участь у формуванні й передачі інформації. Ю.С. Степанов визначає концепт як “пучок” уявлень, понять, знань, асоціацій, переживань, що супроводжує слово. Незважаючи на відсутність єдиного розуміння концепту, принципово важливими є наступні характеристики концепту: 1) концептуальні ознаки; 2) багат шаровість; 3) властивість бути ширшим ніж поняття. Розглянемо їх більш докладно.

Концепт складається з концептуальних ознак (компонентів), тобто, він має складну структуру, у якій розрізняється центр (ядро) і периферія. Концепт відрізняється багат шаровістю. Складність і багат шаровість концепту виражається у тому, що в його структуру входять елементи і раціонального, і емоційного осмислення дійсності. Концепт як одиниця структурованого знання має не має жорсткої організації, оскільки він постійно змінюється, при цьому відбувається активізація різних його складових.

Е.С. Кубрякова визначає концепт як фрагмент світу, зв’язаний когнітивною структурою [1, с. 45]. Існує точка зору, що поняття концепт є родовим по відношенню його компонентів (таким як візуальний образ, вербальний образ, знак) і що воно корелює з терміном поняття; адже навіть за свою внутрішньою формою в мові концепт та поняття однакові (лат.: *conceptus* – *поняття*). Е.С. Кубрякова відмічає, що концепт, значення та поняття – це сутності які не піддаються прямому спостереженню, а, отже, ми можемо лише спів ставляти наші уявлення з цього приводу [4, с. 36]. Як правило, у повсякденному науковому спілкуванні концепт вживається як синонім поняття і трактується “ як думка, що містить в узагальненій формі предмети та явища дійсності шляхом фіксації їх властивостей та відношень”, проте, концепт і поняття – це нетотожні категорії: вони належать до різних наук (перше запозичене з логіки та філософії, в друге – з математики), при цьому поняття має логічну та раціональну основу, а концепт – сублогічну [5, с. 287]. Поняття певним чином відображає об’єктивну дійсність і передається у певній логічній мисленнєвій формі, тоді як концепт пов’язаний з різними мовними формами вираження. Поняття репрезентує найбільш загальні, істотні, необхідні та достатні ознаки, а концепт може відображати одну або

декілька ознак об'єкта, і ці ознаки не обов'язково мають бути істотними.

Якщо поняття полягає у певному об'ємі змісту, то концепт має більш складну структуру. З одного боку, він включає в себе все, що складає зміст поняття, а з іншого він також охоплює весь зміст слова і все те, що робить його фактом культури, тобто етимологію, історію, асоціації та оцінку [5, с. 143]. Таким чином, концепт ширший від поняття, оскільки крім поняття він включає уявлення та образи, які асоціюються з цим поняттям.

Співвідношення концепту та значення визначається їхнім категоріальним статусом. Концепти – це явища мисленнєвого порядку, які є основною формою вираження процесів мислення, тобто являють собою той фонд, з якого вибираються одиниці для здійснення мисленнєво-мовленнєвого процесу. Іншими словами, значення слова – це вказівка на “ті предмети, до яких слова застосовуються <...>, а концепт – це смисл слова” [5, с. 44]. Таким чином, значення є спробою відобразити загальне уявлення про зміст того чи іншого концепту, окреслити його відомі межі та представити окремі характеристики на певному вербальному рівні.

Необхідність розрізнення понять «поняття» і «лексичне значення», зумовила появу нового терміну, яким і став концепт, що охоплює і поняття, і значення. Отже, концепт – це не нова назва уже відомої сутності, а нова категорія, поява якої симолізує відхід мовознавства від вузько лінгвістичних методів. Виникнення цієї категорії свідчить про те, що лінгвістична наука змінила свій курс і спрямувала увагу на суб'єкт мовної діяльності – людину, набуваючи такої ознаки як антропоцентричність.

Носій мови – це носій певної концептуальної системи. Концептуальна система – це система знань і думок людини про світ. Вона відображає когнітивний досвід людини як на домовному, так і на мовному рівні, проте не зводиться до будь-якої лінгвістичної суті. Складовими концептуальної системи є окремі смисли або концепти, які сформувались у процесі пізнання світу і відбивають інформацію про нього.

Таким чином, система інформації про світ і є концептуальною системою певних уявлень людини про світ. Центром особливих досліджень стає людина і ті почуття та когнітивні процеси, що пов'язані з нею. Одним із головних положень когнітивізму є

твердження про індивідуальний характер значення: досвід кожного мовця є індивідуальним, кожний мовленнєвий акт має свій контекст і ситуацію, тому значення є завжди для когось. Чим менший культурний досвід людини, тим біднішою є не тільки його мова, але і „концептосфера” її словникового запасу, як активного, так і пасивного. Значення має не тільки широка обізнаність і багатство емоційного досвіду, але і здатність швидко вилучити асоціації із запасу цього досвіду і освідомленості. Концепт не тільки замінює собою значення слова, але і розширює його, залишаючи можливості для осмислення і емотивної інтерпретації слова. Концепт значно об’ємніший, ширший від лексичного значення.

При дослідженні концепту більше значення набуває культурологічний аспект, коли вся культура розуміється як сукупність концептів і відношень між ними. Концепт – це основна одиниця культури в ментальному світі людини. Концепт не безпосередньо виникає зі значення слова, а є результатом зіткнення значення слова з народним досвідом, тобто концепти є посередниками між словом і дійсністю.

Якщо розглядати структуру концепта в широкому значенні, то будову концепту можна уявити у вигляді кола, в центрі якого знаходиться основне поняття – ядро концепта, а на периферії – все те, що надане культурою, традиціями, народним і особистим досвідом. Найважливішими вимірами концепту є: образний, понятійний і ціннісний. Образні параметри концепту – це зорові, слухові тактильні, смакові, нюхові характеристики предметів, явищ, подій, які відбиваються в нашій пам’яті, вони є ревалентними ознаками практичного знання. Понятійний бік концепта – це мовна фіксація концепта, його позначення, опис, ознакова структура, дефініція. Співставлення характеристик певного концепту з характеристиками того чи іншого ряду концептів, які ніколи не існують ізольовано, їхня найважливіша риса – це голографічна, багатомірна вбудованість в систему нашого досвіду. Ціннісний бік концепту є визначальним для виділення концепта. Сукупність концептів, які розглядаються у ціннісному аспекті, утворюють ціннісну картину світу.

Важливою ознакою концепту є те, що він не виражається в мові повністю. Це зумовлено тим, що: 1) концепт – це результат

індивідуального пізнання, а індивідуальне потребує комплексних засобів для свого вираження; 2) концепт не має чіткої структури, він об'ємний, тому повністю його виразити неможливо; 3) неможливо зафіксувати всі мовні засоби вираження концепту. Н.Д. Арутюнова визначає такі основні принципи когнітивного моделювання концептів: 1) національна концептосфера є сукупністю категоризованих, опрацьованих, стандартизованих у свідомості народу концептів; 2) семантичний простір мови є частиною національної концептосфери; 3) актуалізація концепту передбачає включення його в мисленнєву діяльність; 4) репрезентація концепту є вираженням концепту в мові і різних текстових формах [1, с. 79].

Концепт виконує функцію заміщення. Він може бути заміником реальних предметів або тільки деяких сторін предмета чи реальних дій, а також різного роду мисленнєвих функцій. Ця функція є важливою, оскільки впливає на ефективність процесу спілкування.

У кожної людини є свій індивідуальний культурний досвід, запас знань і навиків, якими визначається багатство значень слів і багатство концептів тих значень, а інколи їх бідність, однозначність. У кожної людини є своє коло асоціацій, відтінків значення і, у зв'язку з цим, свої особливості потенційного добору концептів. Концептові як ідеальному об'єкту, що існує лише в нашій психіці, можуть відповідати цілком різні ментальні утворення. Тому не тільки різні мови концептуалізують світ по-різному, але й за одним і тим самим словом однієї мови можуть стояти цілком різні концепти.

Таким чином, багатство мови визначається не тільки багатством словникового запасу та граматичними можливостями, але й багатством концептуального світу, концептуальної сфери. Комплексне вивчення ментальних і мовних особливостей концептів є однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики і потребує подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М., 1999.

2. Залевская А.А. Психолінгвістический підхід к проблемі концепта // Методологіческіе проблемі когнітивної лінгвістики. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 2001.
3. Кубрякова Е.С. Об одном фрагменте концептуального анализа слова память // ЛАЯ. Культурные концепты. – М., 1991.
4. Кубрякова Е.С. Об установках когнитивной науки и актуальних проблемах когнитивной лінгвістики // Известия АН. Серия: литература и язык, 2004. – Т.63. – С. 31-37.
5. Кубрякова Е.С. Концепт// Краткий словарь когнитивных терминов. – М., 1999.
6. Кисельова А.Л. Реалізація концепту «жіночість» у портреті літературного персонажу// Нова філологія: Зб. наук. пр. – Запоріжжя: Вид-во Запоріз. ун-ту, 2005. – № 1(21). – С. 76-82.
7. Кисильова А.Л. Концепт «жіноча краса» в англійському вікторіанському романі // Літературознавчі студії: Зб. наук. пр. – К.: Вид. Дмитра Бураго, 2005. – Вип. 12. – С. 124-144.
8. Лисиченко Л.А. Структура мовної картини світу // Мовознавство. – 2004. – № 5-6. – С. 1-108.
9. Никитина С.Е. О концептуальном анализе в народной культуре // ЛАЯ. Культурные концепты. – М., 1991. – С. 54-58.
10. Русанівський В.М. Мовна картина світу в етнокультурній парадигмі // Мовознавство. – 2004. – № 4. – С. 1-96.
11. Ясиновська О.В. Про межі термінів поняття і концепт у сучасній когнітивній лінгвістиці // Вісник Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. – Серія філологічна. – 2003. – Вип. 30. – С. 87-92.

М. КОЛОДИЙ

ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ КОНЦЕПТОВ В СОВРЕМЕННОЙ КОГНИТОЛИНГВИСТИКЕ.

Статья посвящена исследованию концепта как одного из ключевых лингвистических понятий. Предлагается характеристика различных подходов к определению понятия «концепт», рассматривается роль концепта в формировании национальной концептосферы.

Ключевые слова: концепт, концептосфера, когнитивизм.

M. KOLODIY

PROBLEMS OF STUDYING CONCEPTS IN COGNITIVE LINGUISTICS.

The article deals with the research of the concept as one of the key linguistic notions. The characterization of different approaches to the determination of the notion “concept” is suggested. The role of the concept in the formation of the national conceptual sphere is discussed.

Key words: concept, conceptual sphere, cognitivism.

УДК 355.237

Наталя КОЛОТОВА

КРИТЕРІЇ І ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ІНШОМОВНОЇ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

У статті розглядається доцільність лінгвосоціокультурної підготовки майбутніх магістрів військового управління у рамках професійної підготовки. Визначаються та аналізуються структурні елементи лінгвосоціокультурної підготовки. Описуються критерії сформованості іншомовної лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління та визначаються показники сформованості іншомовної лінгвосоціокультурної компетентності. Пропонується виділяти якість навичок аудіювання, здатність до усного мовлення, якість читання іншомовних текстів, якість навичок письма, володіння знаннями національних особливостей і традицій, використання соціально-психологічних знань та комунікативних технік, оцінку та рефлексію як критерії сформованості іншомовної лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління. Висвітлюються можливості лінгвосоціокультурної спрямованості військової освіти.

Ключові слова: іншомовна лінгвосоціокультурна компетентність, культурний шок, критерії сформованості іншомовної лінгвосоціокультурної компетентності, показники сформованості іншомовної лінгвосоціокультурної компетентності.